

HISTORY OF SOCIAL WORK. ASYLUM-HOSPITALS IN TRANSYLVANIA IN THE MIDDLE AGES

Sorin Bulboacă, Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" University of the West, Arad

Abstract: Our research focuses on documentary and narrative based medieval sources (including unpublished archival) on highlighting and explaining some major social issues in Transylvania and Banat in the Middle Ages: the role of hospital-asylum who provide social assistance to disadvantaged and marginalized and effective ways in which the social protection. Hospital – asylum from the Middle Ages was considered an ecclesiastical institution, placed under the authority of the bishop. Councils imposing Catholic bishops to care for patients, hospitals have increased. Each hospital had its own rules and its trustee, an administrator appointed by the bishop or the founder.

Hospital - Asylum was an institution to house the urban poor infirm or ill, severely mutilated place, deprived of family, where he remained until his death. The hospital was great place destitute family mutilated, and later contagiosa and par excellence where it stands until the end of life or the place where the dead free family comfort. In time, the meanings of the word hospital were quite different from those of today. For people in the Middle Ages, especially asylum - hospital meant for the elderly and sick in the terminal stages of life. Until the Protestant Reformation, the Catholic Church in Transylvania provide material and spiritual care of the hospital through her charitable institutions.

The most important institutions for the protection and welfare in medieval Transylvania were asylum-hospitals order hospitable. Hospitals are maintained and with charitable donations specified by will of some craftsmen, merchants, nobles and men of the Church. An important role were royal donations. Social work beneficiaries were the poor, people with physical and mental disabilities, who could not work, patients generally less beggars.

In medieval Transylvania, Bistrita operated two hospitals, two in Brasov, Cluj three to two in Medias, two in Sibiu, Sighisoara two and in Alba Iulia, Aiud Cenad Lipova Rasnov, Targu Mures, Turda, Teiuș and Crinimăț one hospital.

Keywords: social work, hospital - asylum, Church, poor people, persons with disabilities

Cercetarea noastră se focalizează, pe baza izvoarelor documentare și narrative medievale (inclusiv inedite, arhivistice), pe evidențierea și explicarea câtorva aspecte majore ale asistenței sociale în Transilvania și Banat în Evul Mediu: rolul spitalelor –azil care asigură asistența socială a unor categorii defavorizate și marginalizate, precum și modalitățile efective în care se realizează protecția socială.

Spitalul – azil în Europa în Evul Mediu

Așezămintele ospitaliere din vestul Europei au fost întemeiate, în marea lor majoritate, de către biserica catolică, cele mai multe fiind administrate și organizate tot de oamenii bisericii, făcând parte fie din ordine călugărești, fie dintre preoții mireni. În partea occidentală a Europei medievale, sub același termen se ascunde o varietate mare de instituții care au în comun activitățile de caritate combinate cu cele spirituale. De la orfelinate, ospicii, case pentru cei vârstnici și neputincioși, până la diversele spitale de la finele Evului Mediu, aceste așezăminte ospitaliere reprezintă o prezență constantă a orașelor medievale¹. Spitalele medievale ofereau, în primul rând, asistență spirituală, religioasă, asistența medicală, bazată pe tratamente medicamentoase, trecând pe un plan secund. Spitalele – aziluri erau situate de obicei lângă porțile orașelor, fiind coordonate de Biserică, fiind scutite de dijmă. Majoritatea

¹Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 445.

orașelor din Europa medievală aveau măcar un azil- spital, pentru bolnavi și pelerini, pentru femeile gravide sărace, precum și pentru copiii bolnavi. Laicii fondatori de spitale și aziluri erau încurajați de regii Franței prin acordarea de diverse privilegii. Ajutorul dat de comunitățile urbane consta în terenuri, în subvenții și în sarcina pe care și-o luau de a administra așezământul respectiv

Conciliile catolice impunând episcopilor să îngrijească de bolnavi, spitalele s-au înmulțit. Fiecare spital își avea regulamentul său și un epitrop, un administrator, numit de episcop sau de fondator. Începând din sec. VII și laicii nobili au fondat aziluri sau spitale, îndeosebi prin lăsaminte testamentare). În sec. XII și XIII, spitalele și azilurile se înmulțesc în Europa Occidentală.

Sprijinul instituțional acordat bolnavilor a fost pentru foarte multă vreme confundat cu cel acordat "săracilor". Multe spitale erau de fapt spații religioase unde se îndeplineau diverse rituri de trecere, care nu vizau în mod direct sănătatea corpului, ci erau menite să asigure purificarea spirituală a celor asistați²

La sinodul general de la Buda, din anul 1279, regele Ungariei, Ladislau al IV-lea Cumanul, promite, întru îndreptarea sa, 100 de mărci de argint, în fiecare an (o sumă importantă pentru acea vreme) în vederea construirii și, ulterior întreținerii unui spital pentru îngrijirea săracilor și bolnavilor, existând convingerea, în Evul Mediu, că "...ticăloșiile se răscumpără prin împărțirea de pomeni..."³.

Dogii Veneției și-au asumat în numeroase rânduri promovarea unor acțiuni caritabile în favoarea săracilor din oraș. Astfel, dogele Petru Ziani (1205-1229) a întocmit în septembrie 1228 un testament, prin care lăsa sume enorme de bani săracilor din Veneția, văduvelor și orfanilor, ca și spitalelor și azilelor din oraș⁴. Soția dogelui Renier Zen (1253-1268), dogaresa Aluica, din familia conților da Prata a oferit un ajutor financiar important spitalului San Marco din Veneția⁵. În timpul dogelui Francesco Foscari (1423-1457) căminul pentru pelerini din insula Santa Maria di Nazareth din apropierea Veneției s-a transformat într-un adăpost pentru persoanele contaminate de ciumă⁶.

Începând cu sec. XI se constituie congregații și ordine călugărești care se dedicau asistenței călătorilor, pelerinilor și bolnavilor: ordinul antoniților, ordinele canonicilor și cavalerilor Sfântului Mormânt, Sfântul Ioan din Ierusalim, al Templierilor, al Teutonilor; în

² Marie – Christine Pouchelle, *Medicina*, în Jacques Le Goff, Jean Claude Schmitt, *Dicționarul tematic al Evului Mediu Occidental*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 451-452.

³ Șerban Turcuș, *Sinodul General de la Buda (1279)*, traducerea textelor din limba latină prof. Vasile Rus, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca, 2001, p. 150-151: "...În cele din urmă, luminați fiind cu părinteasca bunăvoință, cu pietate și blândețe chiar de domnul legat, dorind noi ca la învățătura și deseale lui îndemnuri să curățăm abuzul nostru față de un astfel < de conciliu > prin lucrările milei, de vreme ce ticăloșiile se răscumpără prin împărțirea de pomeni, chiar la porunca domnului legat, dăm sub formă de pomană veșnică, hărăzim și oferim aceluiași demn de închinăciune domn legat, care va primi în numele și în locul strâmtoraților și săracilor precum și bolnavilor lui Hristos, o sută de mărci de argint, în fiecare an, pentru toate timpurile, și odată primite < aceste mărci > în numele acestor săraci și strâmtorați, < să le folosească > pentru a funda un spital pentru întreținerea zișilor săraci, strâmtorați și chiar a bolnavilor precum și pentru mângâierea acelorași în țara noastră..."

⁴ Claudiu Rendina, *Dogii Veneției. Istorie și secrete*, Editura BIC ALL, București, 2003, p. 143-144.

⁵ *Ibidem*, p. 152.

⁶ *Ibidem*, p. 247.

Spania, ordinele cavalerilor de Calatrava, de Alcantara, de Santiago; în Anglia, cel fondat la Coventry etc.⁷.

Primul spital de copii a fost fondat în 1477 la Lille (Franța). Bolnavii, câte 2-3 într-un pat, aveau condiții igienice mediocre. Masa în schimb era foarte bună, iar asistența spirituală era asigurată permanent (capelă separată, preot propriu, slujbe religioase proprii). Remediile însă erau foarte puține, rezumându-se la ceaiuri, siropuri și luări de sânge (operație făcută de bărbieri). În Franța și Anglia, chirurgii de la sfârșitul Evului Mediu au fost de cele mai multe ori analfabeți, la fel ca bărbierii cărora le-au delegat sarcina de a executa operațiile cele mai banale, cum ar fi luarea de sânge. Medici în spitale nu existau (cu rarissime excepții; erau chemați doar în anumite cazuri și plătiți cu vizita⁸.

Spitalul – azil în Transilvania în Evul Mediu

Întrucât în literatura română de specialitate de cele mai multe ori este folosit termenul de *spital* când vine vorba de aceste instituții filantropice, se cuvine să precizăm că nu este vorba doar de instituții curative, cum înțelegem în zilele noastre termenul de spital, ci despre instituții de asistență socială și de îngrijire în care erau ajutați săracii localității, peregrini bolnavi, tineri studiosi, studenți sau calfe aflați în călătorii, persoane cu dizabilități înăscute sau dobândite pe parcursul vieții, persoane eliberate din prizonierat, orfani și bătrâni. Întrucât niciunul dintre termenii de *spital*, *ospiciu*, *azil* nu acoperă sensul complet al activității acestor instituții, istoricul Enikő Rűsz-Fogarasi a propus termenul de *așezământ ospitalier*, folosind denumirea *hospitale* pentru spitalele – azil din Transilvania medievală⁹. Aceste instituții, care serveau ca aziluri-spital, își au originea în pietatea creștinătății timpurii, iar în Evul Mediu, existența unor așezăminte ospitaliere într-o localitate arăta nivelul de organizare și gradul de urbanizare al acesteia.

În orașele transilvănene din Evul Mediu și epoca modernă timpurie, igiena era precară și aerul nesănătos datorită mizeriei, fapt remarcat de scriitorul german David Frolich (1595-1648) în capitolele *Despre Transilvania*, din lucrarea sa **Medulla Geographiae Practicae**, din 1639¹⁰. În orașul Brașov, remarcă David Frolich, "...Pe toate străzile curg pârâiașe care cară gunoaiile la vale..."¹¹. În orașul Bistrița, "...în rândurile plebeilor sunt mulți gușați, surzi, muți, nebuni, din cauza aerului și a apei..."¹². Oamenii suferinzi de aceste boli trăiau și în celelalte orașe ale Transilvaniei medievale, chiar dacă David Frolich nu consemnează expres existența lor, dar cauzele bolilor erau greșite.

Cel mai vechi spital-azil din voievodatul Transilvaniei (și de pe teritoriul patriei noastre) s-a deschis în orașul **Sibiu**, la sfârșitul secolului al XIII-lea, fiind atestat documentar, pentru prima dată, în anul 1292. Ordinul cruciaților Sfântul Spirit a organizat, pentru bolnavi și săraci, primul spital medieval din Sibiu, care funcționa pe strada Azilului. Nava bisericii

⁷ Andre Vauchez, *Spiritualitatea Evului Mediu Occidental*, Editura Meridiane, București, 1994, p. 126-132.

⁸ Marie – Christine Pouchelle, *op. cit.*, p. 453-454.

⁹ Enikő Rűsz-Fogarasi, *Asistența socială și biserica de la medieval la modern, de la general european la regional transilvănean*, în "Historia Urbana", tom XVII, 2009, p. 73-79.

¹⁰ ++Călători străini despre Țările Române, vol. V, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Editura Științifică, București, 1973, p. 50: în orașul Sibiu "...Din pricina aerului umed și nesănătos <datorită mlaștinilor > nu e prea populat; din această cauză locuitorii părăsesc chiar și casele foste odinioară din cele mai de seamă. Foarte adesea locuitorii se îmbolnăvesc de artrită din cauza consumului de vin încărcat de săruri..."

¹¹ *Ibidem*, p. 50.

¹² *Ibidem*, p. 51.

azilului apare ca o sală de spital medieval. În spitalul-azil din Sibiu, aflat pe locul complexului de clădiri format din Azil și Biserica Azilului de astăzi, trebuia să fie asigurată găzduirea și îngrijirea celor săraci, a neputincioșilor, a șchiopilor/ologilor și a străinilor („*et ipsi pauperibus, debilibus, advenis at claudis....*”). Frații din Ordinul Sfântului Spirit se obligau să asigure serviciul divin și să susțină, în special spiritual, pe bolnavii internați sau pelerinii găzduiți aici. Spitalul se subordona, în același timp, autorităților religioase (Biserica catolică) și celor civice (nunicipalitatea sibiană). Primul conducător (spiritual) al spitalului-azil de pe strada Azilului fost magistrul Valtherus, într-un document de la 1308. Acest prim spital sibian nu era exclusiv un loc în care „pacienții” beneficiau de tratament medical și atât, ca în perioada modernă, ci un întreg complex caritabil-religios, în care, prin vindecarea sufletului (participarea la serviciile divine, rugăciune, post, confesiune a păcatelor) se ajungea și la vindecarea fizică. Funcționa și ca loc de găzduire pentru cei nevoiași sau pentru călătorii aflați în trecere prin oraș. După adoptarea luteranismului, ordinele călugărești sunt alungate din oraș, spitalul-azil intrând în administrarea exclusivă a comunității locale, evident, cu asigurarea asistenței spirituale¹³.

În timp ce spitalul din Oradea oferea chirie studenților săraci, cel din Brașov era un loc de refugiu pentru prizonierii ardeleni răscumparați din Imperiul Otoman. Așezământul ospitalier din Cluj asigura un cămin vârstnicilor, bolnavilor și copiilor orfani¹⁴. Cele mai importante instituții de protecție și asistență socială în Transilvania medievală erau **așezămintele ospitaliere**¹⁵. Până la Reforma protestantă din veacul al XVI-lea, biserica catolică din Transilvania asigura îngrijirea materială și spirituală a celor din spitale prin instituțiile ei de caritate. Ordinele Sfântului Anton și Sfântului Duh înființau și conduceau multe spitale și instituții de caritate în toată Europa¹⁶.

Spitale –azil au funcționat în veacurile XV - XVI-lea la Lipova și Cenad. Unul dintre primii medici semnalati documentar pe teritoriul patriei noastre apare la Lipova, în a doua jumătate a veacului al XIV-lea. Într-un act de hotărnicire, datat în 11 august 1367, este nominalizat medicul Petru din Lipova, posesor al unei vii pe dealul Minișului (comitatul Arad)¹⁷. Documentul nu oferă detalii despre studiile și activitatea lui medicală, dar este evident că a avut o situație materială bună. Banul Severinului, Filippo Scolari, supranumit și Pippo Spano, originar din Florența, a dispus, în Lipova, ”să se ridice din temelii un spital construit cu o artă majestuoasă și pe care din bunăvoința lui l-a dotat foarte bogat”¹⁸.

Nu cunoaștem anul înființării **spitalului din Lipova**, dar faptul s-a produs cândva la începutul secolului al XV-lea. Un document emis de papa Martin V, în 19 martie 1421, se referea la spitalul Sfânta Elisabeta din Lipova, pentru care suveranul pontif acorda indulgențe

¹³ Detalii la Petre Beșliu Munteanu, *Spitalul medieval din Sibiu*, Editura Honterus, Sibiu, 2008, p. 27-105.

¹⁴ Eniko Rusz- Fogarasi, *op.cit.*, p. 74.

¹⁵ *Ibidem*, p. 75-76.

¹⁶ Lidia Gross, *Exercițiul carității în viața confreriilor medievale din Transilvania(sec. XIV-XVI)*, în ”Historia urbana”, Editura Academiei Române, tomul XVIII, pp. 77-90.

¹⁷ *Arhiva Națională Maghiară*, Budapesta, Dl 26375.

¹⁸ *Archivio Storico Italiano*, depozitul secției de manuscrise a Bibliotecii Naționale Centrale din Florența, tom. IV, Firenze, 1843, p. 179.

celor care vor ajuta la refacerea clădirii, după stricăciunile produse de schismatici¹⁹. Alături de medici funcționau și chirurghi și bărbieri care se ocupau de regulă cu tămăduirea rănilor sau practicau mici operații de suprafață. Spitalul –azil din Lipova a continuat să funcționeze, inclusiv în veacul al XVI-lea. În 1536, un cetățean al Lipovei oferă testamentar o donație (o sumă de bani) spitalului aflat în centrul orașului, în valoare totală de 14 florini. Testatorul nu specifică în vederea utilizării sumei menționate un scop anume, deci conducătorii spitalului erau liberi să o folosească după nevoile lor²⁰. În anul 1607 un astfel de bărbier locuia la Lipova, în casă proprie, ceea ce arată că beneficia de o anumită stare²¹.

În secolul al XVII-lea, la Radna, în apropierea orașului Lipova, călugărul franciscan Ioan Plumbo prepara medicamente din resurse locale și le recomanda bolnavilor. Medicamentele au fost apreciate pozitiv, atât de către populația locală, cât și de către turci²². În Ardealul istoric, funcționau două spitale la Bistrița, două la Brașov, trei la Cluj, două la Mediaș, două în Sibiu, două în Sighișoara, iar în Alba Iulia, Aiud, Râșnov, Târgu Mureș, Turda, Teiuș și Crinimăț câte un spital²³. Spitalul din Aiud este menționat de suveranul pontif Eugeniu al IV-lea, într-un document din anul 1433²⁴.

Izvoarele care fac referiri la **așezământul ospitalier Sfânta Elisabeta din Cluj** se află în arhivele parohiei Sfântul Mihail din același oraș, dar nu sunt accesibile cercetătorilor. La Cluj funcționa un spital încă din anul 1332, al cărui reprezentant era un „procurator hospitalis”²⁵. În diploma emisă de regele Ungariei, Ludovic I de Anjou (22 mai 1366) se vorbește despre spitalul Sfânta Elisabeta din Cluj ca despre o instituție care funcționa de mai mult timp²⁶, la marginea orașului, în suburbie. Regele Ungariei și regina Elisabeta acordă un ajutor spitalului Sfânta Elisabeta din Cluj, prin ridicarea unei „mori de bucate” (pentru măcinarea cerealelor) pe râul Someș, în apropierea orașului, în folosul săracilor și bolnavilor din spitalul menționat. Este o instituție existentă și în zilele noastre, sub forma unui azil de bătrâni, fiind una dintre cele mai longevive instituții de acest gen din Transilvania, funcționând în aceeași clădire, care se află lângă biserica Sf. Petru din Cluj – Napoca, pe Bulevardul 21 Decembrie 1989. Din datele studiate până în prezent s-a putut trage concluzia că acest așezământ, chiar și în cei mai grei ani, a avut un venit minim de 600 de florini și

¹⁹ Viorel Achim, *Convertirea la catolicism a românilor din zona Beiușului în două documente din anul 1421*, în „Mediaevalia Transilvanica”, tom V-VI, 2001-2002, nr. 1-2, p. 93: „...in confinium regnorum Ungariae et Valachiae situm, per paganos et schismaticos plurimum sit destructum...”.

²⁰ Document aflat în copie, după originalul aflat la Arhiva Națională Ungară din Budapesta, în colecția de manuscrise Marki Sándor, la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale din Arad.

²¹ Sándor, Marki, *Arad vármegye és Arad szabad király város története*, vol. II, Arad, 1895, p. 146.

²² *Ibidem*, p. 248.

²³ Eniko Ruzs- Fogarasi, „Grija pentru cel aflat în dificultate la Cluj până la Reforma religioasă”, în vol. *Identitate și alteritate. Studii de istorie politică și culturală* (editori Constantin Bărbulescu, Luminița Dumănescu, Sorin Mitu și Vlad Popovici), Editura Argonaut, Cluj – Napoca, 2007, p. 14.

²⁴ +++*Acta Eugenii Papae IV (1431-1447)*, ediție G. Fedalto, Roma, 1990, doc. 206, p. 127.

²⁵ Eniko Ruzs- Fogarasi, *op.cit.*, p. 15.

²⁶ ****Documenta Romaniae Historica*, Seria C. Transilvania, vol. XIII, Editura Academiei, București, 1994, ...p. 123-124, doc. 62: „...dorind cu milostivă grijă să venim cu bine în ajutorul bunăstării spitalului numitei fericite Elisabeta, aflător în orașul nostru Cluj, și a întreținerii trupesti a săracilor și neputincioșilor lui Hristos, care-și duc viața și zac în lăncezeala a tot felul de boli în pomenitul spital, încuviințăm și poruncim ca din moara așa-zisului spital al fericitei Elisabeta, în care până acum se măcina pentru tăbăcirea pieilor coaja copacilor numită în vorbirea obișnuită coajă de cer, <moară> aflătoare și așezată pe râul Someș, lângă zisul oraș, să se facă și să se rânduiască o moară de bucate sau pentru măcinatul bucatelor pentru așa-zisul spital al fericitei Elisabeta și în folosul săracilor și neputincioșilor din el...”.

adăpostea între 16 și 35 de bolnavi săraci. Averea așezământului a fost constituită în timp din donații regale – de exemplu, ale lui Ludovic cel Mare, Ioan I Zápolya, reginei Izabella – și din donațiile unor nobili din zonă sau ale unor cetățeni ai Clujului. Astfel, în anul 1525, Antal Dezső, un nobil din satul Mera de lângă Cluj, și-a donat întreaga avere; în jurul anului 1557, Gergely Fodor, fost jude al orașului, a făcut o donație consistentă în favoarea așezământului. În numele azilului-spital întâlnim numele patroanei lui, Sfânta Elisabeta (1207- 1231). A fost fiica regelui Andrei al II-lea al Ungariei și a reginei Gertrudis de Merania; era sora regelui Béla al IV-lea al Ungariei; a devenit soția marchizului de Turingia; a murit în 1231 și a fost sanctificată de papa Grigore al IX-lea în 1235. Sfânta Elisabeta, care în anul 1222 a înființat un orfelinat, în 1224 un spital cu 28 de paturi, iar în timpul foametei din 1225 a hrănit din rezervele cetății de la Wartburg 900 de săraci, a fost o sfântă al cărei nume apare deseori în numele așezămintelor de binefacere²⁷. Hospitalul Dreptul Iov din Cluj este menționat doar de două ori în veacul al XV-lea, ceea ce poate însemna și existența scurtă a acestei instituții, în acest hospital fiind tratați suferinzii de boli contagioase²⁸. Din datele aflate prin cercetarea arhivei s-a putut afla că azilul-spital Sfântul Duh a funcționat de la sfârșitul secolului al XV-lea până la sfârșitul secolului al XVII-lea, a avut un venit de 150-200 de florini și în el erau îngrijite între 3 și 12 persoane.

Suportul material al spitalelor din Cluj era asigurat de diferitele donații testamentare ori oferite de rege. Regina Isabella, la mijlocul secolului al XVI-lea s-a preocupat în mod deosebit de situația spitalelor din Cluj (Sfânta Elisabeta și Sfântul Duh), inițiind în mai multe rânduri acțiuni menite să ajute instituțiile de caritate ale orașului, care se ocupau de îngrijirea bolnavilor și a persoanelor în vârstă. În veacul al XVII-lea, principii Transilvaniei Gabriel Bethlen, Gheorghe Rakoczy I și II au donat 2000 de bucăți de sare gemă pentru întreținerea spitalelor din Cluj²⁹.

La "*Thermas Varadinenses*" (astăzi Episcopia Bihorului), în apropierea orașului Oradea, erau îngrijiți gratuit bolnavii, la sfârșitul veacului al XVI-lea, folosindu-se și virtuțile curative ale băilor orădene, așa cum susține un bun cunoscător al societății transilvănene, iezuitul G. P. Campani, în anul 1584³⁰.

Importante donații au fost dăruite spitalelor din Cluj prin intermediul dispozițiilor testamentare, la finele veacului al XV-lea și la începutul secolului al XVI-lea. Mihály Kautusch și nevasta lui, Margit, prin testamentul lor, redactat la 20 decembrie 1496, au dispus ca, în cazul decesului lor, casa pe care o dețineau în Cluj să revină spitalului Sfânta Elisabeta. Conform testamentului, nici casa și nici curtea caesteia nu puteau fi înstrăinate nicicând, iar impozitele ce trebuiau plătite pentru casă urmau să fie suportate de spital.

²⁷ Ágnes Flóra, Tünde Mária Márton și Ágnes Mihály, *A Szent Erzsébet ispotály számadáskönyvei 1601-1650* [Cărțile de socoteli ale așezământului ospitalier Sfânta Elisabeta, 1601-1650], studiu introductiv de Enikő Rús-Fogarasi, Editura L'Harmattan, Budapesta, 2010, p. 11-109.

²⁸ Eniko Rusz-Fogarasi, *Asistența socială și biserica de la medieval la modern, de la general european la regional transilvănean*, p. 77.

²⁹ Idem, *Grija pentru cel aflat în dificultate la Cluj până la Reforma religioasă*, p. 16.

³⁰ +++*Călători străini despre Țările Române*, vol. III, Editura Științifică, București, 1971, p. 86: "...la extremitățile cimitirului era răpândită o mare mulțime de oameni bolnavi care vin la băile orădene, desigur vestite, la o depărtare de o jumătate de milă, unde săracii sunt îngrijiți fără plată, iar duminicile vin în oraș să cerșească și să asculte cuvântul lui Dumnezeu...."

Magdalena, soția pietrarului Gyorgy și-a lăsat prin testament, în anul 1531, toată averea capelelor, bisericilor și azilelor pentru săraci din orașul Cluj. În mod special, pentru săracii din spitalul Sfântul Spirit din Cluj a lăsat 50 de dinari. Margareta, văduva lui Johann Schlessler, a dispus prin testament să se dea 50 de butoaie de vin spitalului Sfântul Duh. Katharina, soția aurarului Marton, a donat câte 4 florini și un butoi de vin spitalelor din Cluj Sfânta Elisabeta, Sfântul Duh și mănăstirii catolice Sfântul Egyed³¹. O importantă donație a făcut în 1525, prin testament, spitalului Sfânta Elisabeta din Cluj, nobilul maghiar Antal Deszo, din Mera și soția sa, Ana, ei mutându-se la azil, lăsându-i acestuia jumătate din satul Mera, aflat în posesia lor, cu toate veniturile și posesiunile aferente: terenuri arabile, câmpii, pășuni, pâraie, mori, heleșteie și vii. Din donație mai făceau parte și moara cu două roți de pe Nadăș, 5 bucăți de vie, 6 cai de înhamat și 3 cai pentru călărie, 40 d eboi, 16 bovine mari, 16 mai mici, 250 de oi, 150 de porci și 32 de stupi de albine. Rudele țeșătorilor au cerut însă prin acțiune judiciară invalidarea testamentului celor doi nobili în favoarea spitalului. În urma procesului însă, în anul 1525, s-a făcut înregistrarea acestor proprietăți și bunuri pe numele spitalului, fără nici o împotrivire, hotărârea fiind confirmată și de regele Ioan Zapolya în anul 1538³².

Testamentul lui Thomas Jo (25 mai 1531), castelanul cetății Ieciu, redactat în Bistrița, dispune acordarea a 20 de florini, pentru biserica parohială catolică Sfântul Nicolae din oraș. Tot ce rămâne după împlinirea dispozițiilor testamentare urma să fie donat spitalelor, mănăstirilor, săracilor și cerșetorilor³³. Deși este un străin în oraș, Thomas Jo, bolnav de ciumă, este găzduit în casa medicului din Bistrița, în care, în prezența martorilor legitimi, își întocmește testamentul. În cadrul unei procesiuni funebre solemne, la care este convocată întreaga comunitate a orașului, trupul lui decedat este dus spre biserica parohială, locul ales al înmormântării sale³⁴. A făcut donații în favoarea bolnavilor și săracilor, instituționalizați sau nu. Este vorba de leproși și cei adăpostiți în spitalul orașului (care primesc 10 florini) iar săracilor le revine ca pomană o sumă neprecizată și postav gri pentru haine în valoare de 6 florini³⁵.

Concluzii:

Spitalul – azil în Evul Mediu, în Europa, era o instituție urbană destinată adăpostirii săracilor infirmi sau bolnavi, locul mutilațiilor grav, lipsiți de familie, unde rămâneau până la sfârșitul vieții. Spitalul era locul marilor mutilați lipsiți de familie, iar mai târziu a contagioșilor și, prin excelență, locul unde se stă până la sfârșitul vieții sau locul unde se moare lipsit de mângâierea familiei. În epocă, sensurile cuvântului spital erau destul de diferite de cele de astăzi. Pentru oamenii din Evul Mediu, spital însemna mai ales azil pentru persoane vârstnice și bolnave, aflate în stadiile terminale ale vieții. Până la Reforma protestantă, biserica catolică din Transilvania asigura îngrijirea materială și spirituală a celor din spitale prin instituțiile ei de caritate.

³¹ *Ibidem*, p. 16-17.

³² *Ibidem*, p. 17-18.

³³ Lidia Gross, *Testamentul și funeraliile lui Thomas Jo, castelanul cetății Ieciu (1531)*, în *Itinerarii istoriografice*, volum îngrijit de Dumitru Țeicu și Rudolf Graf, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, 2011, p. 212.

³⁴ *Ibidem*, p. 216.

³⁵ *Ibidem*, p. 220.

Cele mai importante instituții de protecție și asistență socială în Transilvania medievală erau spitalele ordinului ospitalier. Spitalele se întrețineau, mai ales cu ajutorul doanților caritabile, precizate prin testament, ale unor meșteșugari, negustori, nobili sau oameni ai Bisericii. Un rol important îl aveau și donațiile regale. Beneficiarii asistenței sociale erau persoanele sărace, persoanele cu dizabilități fizice și psihice, care nu puteau să muncească, bolnavii în general, mai puțin cerșetorii. Odată cu Reforma protestantă, în veacul al XVI-lea, asistența socială este preluată de spitalele orașelor din Transilvania și de breslele meșteșugărești.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare arhivistice

Arhiva Națională Maghiară, Budapesta.

Archivio Storico Italiano, depozitul secției de manuscrise a Bibliotecii Naționale Centrale din Florența, tom. IV, Firenze.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale din Arad, *Colecția de manuscrise Marki Sandor*.

Izvoare editate

+++*Acta Eugenii Papae IV (1431-1447)*, ediție G. Fedalto, Roma, 1990.

+++*Călători străini despre Țările Române*, vol. III, V, Editura Științifică, București, 1971-1973.

****Documenta Romaniae Historica*, Seria C. Transilvania, vol. XIII, Editura Academiei, București, 1994.

Ágnes Flóra, Tünde Mária Márton și Ágnes Mihály, *A Szent Erzsébet ispotály számadáskönyvei 1601-1650* [*Cărțile de socoteli ale așezământului ospitalier Sfânta Elisabeta, 1601-1650*], studiu introductiv de Enikő Rűsz-Fogarasi, Editura L'Harmattan, Budapesta, 2010.

Turcuș, Șerban, *Sinodul General de la Buda (1279)*, traducerea textelor din limba latină prof. Vasile Rus, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj – Napoca, 2001.

Lucrări generale

Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

Pouchelle, Marie – Christine, *Medicii*, în Jacques Le Goff, Jean Claude Schmitt, *Dicționarul tematic al Evului Mediu Occidental*, Editura Polirom, Iași, 2002.

Vaucher, Andre, *Spiritualitatea Evului Mediu Occidental*, Editura Meridiane, București, 1994.

Lucrări speciale

Achim, Viorel, *Convertirea la catolicism a românilor din zona Beiușului în două documente din anul 1421*, în "Mediaevalia Transilvanica", tom V-VI, 2001-2002, nr. 1-2.

Gross, Lidia, *Exercițiul carității în viața confreriilor medievale din Transilvania (sec. XIV-XVI)*, în "Historia urbana", Editura Academiei Române, tomul XVIII.

- Gross, Lidia, *Testamentul și funeraliile lui Thomas Jo, castelanul cetății Ieciu (1531)*, în *Itinerarii istoriografice*, volum îngrijit de Dumitru Țicu și Rudolf Graf, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj – Napoca, 2011
- Marki, Sándor, *Arad vármegye és Arad szabad kiraly város története*, vol. II, Arad, 1895.
- Munteanu, Petre Beșliu *Spitalul medieval din Sibiu*, Editura Honterus, Sibiu, 2008.
- Rendina, Claudiu, *Dogii Veneției. Istorie și secrete*, Editura BIC ALL, București, 2003.
- Rüsz-Fogarasi, Enikő, *Asistența socială și biserica de la medieval la modern, de la general european la regional transilvănean*, în "Historia Urbana", tom XVII, 2009.
- Rüsz-Fogarasi, Enikő, *Grija pentru cel aflat în dificultate la Cluj până la Reforma religioasă*, în vol. *Identitate și alteritate. Studii de istorie politică și culturală* (editori Constantin Bărbulescu, Luminița Dumănescu, Sorin Mitu și Vlad Popovici), Editura Argonaut, Cluj – Napoca, 2007.